

М. В. Тимошенко,
к. т. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи,
ДВНЗ "Прийзовський державний технічний університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0288-9750>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.12.120

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ГЕОПОЛІТИЧНИМ ШОКАМ

М. Tymoshenko,
PhD in Technical Sciences,
Associate Professor of the Department of Finance and Banking, SHEI "Pryazovskyi State Technical University"

BUDGET POLICY AS AN INSTRUMENT FOR AGAINST GEOPOLITICAL SHOCKS

Бюджетна політика виступає як важливий інструмент протидії геополітичним шокам. У контексті таких шоків, що включають політичну нестабільність, конфлікти, економічні санкції та природні катаклізми, бюджетна політика може сприяти забезпеченню стійкості економіки та зменшенню негативних наслідків.

Для цього необхідно зосередитися на декількох аспектах. Ефективне управління бюджетними ресурсами, зокрема їх раціональне виділення на стратегічні напрямки розвитку, такі як інфраструктура, освіта та інновації. Розробка резервних фондів, що дозволять країні мати необхідні фінансові ресурси для швидкого реагування на непередбачувані події та кризові ситуації. Розумна політика боргового керування, що забезпечує стійкість фінансової системи та уникнення перевантаження державного боргу.

В цілому, ефективна бюджетна політика може допомогти зменшити вразливість економіки перед геополітичними шоками, сприяючи стабільності та розвитку країни.

Budgetary policy acts as an important tool for countering geopolitical shocks. In the context of such shocks, which include political instability, conflicts, economic sanctions, and natural disasters, fiscal policy can contribute to economic resilience and mitigation.

For this, it is necessary to focus on several aspects. Effective management of budget resources, in particular, their rational allocation to strategic directions of development, such as infrastructure, education and innovation. Development of reserve funds that will allow the country to have the necessary financial resources for quick response to unforeseen events and crisis situations. A reasonable debt management policy that ensures the stability of the financial system and avoids the overload of public debt.

In general, an effective fiscal policy can help reduce the vulnerability of the economy to geopolitical shocks, contributing to the country's stability and development.

In addition to the mentioned aspects, it is also important to consider flexibility and adaptability for an effective budget policy in the conditions of geopolitical shocks. The country must have mechanisms for rapid response to changes, in particular by redistributing funds from less priority areas to those that require immediate support. This may include the reorganization of budget programs, temporary reductions in spending, or the introduction of measures to stimulate the economy.

In addition, it is important to develop mechanisms for transparent budget management and public involvement in the decision-making process. This will ensure openness, accountability and reduce the risk of corruption.

Cooperation with international partners and organizations is also an integral component of effective budget policy. This may include sharing experiences, receiving financial support, or jointly developing strategies to ensure economic stability in the face of geopolitical shocks.

In general, an effective budget policy based on flexibility, adaptability and cooperation plays an important role in ensuring economic stability and counteracting the negative consequences of geopolitical disturbances for the country.

Ключові слова: бюджетна політика, бюджет, державний борг, геополітичні шоки, управління державним бюджетом.

Key words: budgetary policy, budget, public debt, geopolitical shocks, public budget management.

ВСТУП

Ефективна бюджетна політика має важливе значення в умовах геополітичних шоків, оскільки вона може стати інструментом для забезпечення економічної стабільності та реагування на зовнішні виклики. Геополітичні шоки, такі як політична нестабільність, воєнні конфлікти, економічні санкції або природні катаклізми, можуть значно позначитися на фінансовому стані країни [6].

Ефективна бюджетна політика передбачає раціональне виділення ресурсів, зокрема бюджетних коштів, на пріоритетні напрямки. Це може означати збільшення інвестицій у сфери, що мають стратегічне значення для країни, такі як інфраструктура, освіта, наука та розвиток технологій. Крім того, ефективна бюджетна політика передбачає впровадження механізмів контролю та моніторингу, що дозволяють уникнути корупції та неефективного використання коштів [2].

Також, важливим аспектом ефективної бюджетної політики в умовах геополітичних шоків є резервування достатніх фінансових ресурсів для передбачуваних подій та кризових ситуацій. Це дозволяє країні мати необхідні кошти для швидкого реагування на негативні впливи зовнішнього середовища.

Загалом, ефективна бюджетна політика в умовах геополітичних шоків є ключовим фактором для забезпечення стійкості економіки країни та мінімізації негативних наслідків зовнішніх впливів, що й обумовлює актуальність тематики даної наукової статті.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Геополітичні шоки, такі як конфлікти, воєнні дії, санкції та інші світові події, мають значний вплив на економічну стабільність країн. Вони можуть спричинити значні зміни в глобальному економічному середовищі, що має негативні наслідки для багатьох країн, зокрема для їх бюджетів. У цьому контексті бюджетна політика може виступати як важливий інструмент для протидії геополітичним шокам та забезпечення економічної стійкості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Основа даної роботи складають наукові статті, як іноземних так і вітчизняних науковців, а також статистичні дані Міжнародного валютного фонду.

Ватульов А. В. розглядав особливості фінансово-бюджетної політики економічного розвитку. Гарбар Ж. В. та Кондукоцова Н. В. аналізували бюджетну політику як інструмент соціально-економічного розвитку країни. В той же час робота Канєва Т. й Галабурда А. присвячена питанням бюджетної політики держави в умовах воєнного стану. Робота М. Пасічного присвячена Бюджетній політиці та економічному розвитку держави. Чугунов І. Я., й Арістов Ю. Ю. досліджували бюджетну політику в умовах економічних перетворень. Чугунов, В.І. в своїй роботі досліджував особливості бюджетної політики економічного зростання.

Серед іноземних вчених котрі займалися питаннями бюджетної політики як інструмента протидії геополітичним шокам слід відмітити: Donou-Adonsou F., Diarra M., Furman J., Summers L. H., Loayza N., Pennings S. M., Rocco P., Beland D., & Waddan A.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є систематизація елементів бюджетної політики держави відносно впливу зовнішніх чинників (геополітичних шоків).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна політика відіграє незаперечну роль у економічному розвитку держави. Вона є ключовим інструментом для забезпечення фінансової стійкості, стимулювання економічного зростання та досягнення соціальних цілей [1].

Бюджетна політика дозволяє ефективно управляти ресурсами держави. Шляхом збирання податків та інших доходів і раціонального розподілу коштів, вона сприяє фінансуванню основних галузей, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура та наука.

Рис. 1. Ключові геополітичні шоки на сьогоденному етапі розвитку світової економіки, що впливають на бюджетну безпеку держави

Джерело: побудовано автором за [5; 7; 8; 10; 11].

До того ж бюджетна політика є інструментом стимулювання економічної активності. За допомогою фіскальних заходів, таких як податкові політики, дотації та інвестиційні програми, держава може сприяти підприємству, інноваціям та залученню іноземних інвестицій.

Бюджетна політика має соціальну складову. Шляхом виділення достатніх ресурсів на соціальні програми, держава може забезпечити соціальний захист, включаючи соціальне забезпечення, медичну допомогу та житлову підтримку, що сприяє зростанню добробуту громадян [3].

В цілому, бюджетна політика визначає економічний курс держави. Її ефективність, прозорість та адекватність впливають на конкурентоспроможність країни, залучення інвестицій, рівень життя громадян і загальний економічний розвиток. Розумне та ефективне управління бюджетною політикою стає ключовим фактором успіху для будь-якої держави [4].

Останніми роками геополітичні шоки та інші фактори викликали значний вплив на бюджетну безпеку та бюджетну політику країн світу. Політична нестабільність, торговельні конфлікти, глобальні пандемії, економічні санкції та інші непередбачувані події стали викликом для фінансової стійкості країн.

Вони призвели до зростання витрат на соціальну підтримку, зміни пріоритетів в розподілі бюджетних коштів, збільшення боргового навантаження та необхідності перегляду фіскальних стратегій. Країни намагаються знайти баланс між забезпеченням соціального захисту та підтримки економіки в умовах незвичайних обставин. Відповідно до цього, бюджетна політика пристосовується до нових викликів шляхом перегляду бюджетних пріоритетів, ефективного управлін-

ня ресурсами та розробки стратегій фінансової стабільності.

Ці геополітичні шоки та чинники також вимагають більш активного моніторингу та прогнозування фінансових ризиків. Країни зосереджуються на розвитку резервних фондів та механізмів бюджетної гнучкості для швидкого реагування на зміни. Важливо враховувати також вплив цих факторів на інвестиційний клімат, залучення капіталу та розвиток підприємництва. Бюджетна політика стає ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості та здатності країни протистояти геополітичним шокам і змінюватися у вимогливих умовах.

В контексті дослідницької проблематики даної наукової статті існує необхідність розкриття ключових геополітичних шоків у світовій економічній системі, що формують значні загрози для загальноекономічного розвитку зокрема та бюджетної безпеки країн світу зокрема, для чого скористаємося нижченаведеною блок-схемою (Рисунок 1), на якій наочним чином відображені дані проблеми.

Однією з ключових геополітичних проблем на сучасному етапі розвитку світової економіки, що впливає на бюджетну безпеку держави, є наслідки пандемії коронавірусу. Цей шок має різноманітні впливи на фінансовий стан держави, зокрема спричиняє зниження внутрішнього споживання, обмеження економічної активності та зростання безробіття. У зв'язку з цим, держава змушена збільшувати бюджетні видатки на медичну допомогу, соціальну підтримку та стимулювання економіки. Одночасно, пандемія зменшує податкові надходження і призводить до зростання бюджетного дефіциту та державного боргу. Це ставить виклик перед державою у плануванні та здійсненні бюджетної політики для забезпечення фінансової стійкості та бюджетної безпеки.

Також проблемою, що впливає на бюджетну безпеку держави, є зростання інфляції. Високий рівень інфляції має негативні наслідки для економіки та фінансової стійкості держави. Він призводить до знецінення національної валюти, зростання вартості товарів та послуг, спаду споживчої купівельної здатності населення та зростання витрат держави на соціальні програми. Для забезпечення бюджетної безпеки, держава повинна приділяти увагу контролю над інфляцією, вживати відповідні макроекономічні заходи та стимулювати стабільність цін.

Значна проблема, яка впливає на бюджетну безпеку держави, — це зростання дефіциту бюджету. Зростання дефіциту бюджету виникає, коли витрати держави перевищують надходження. Це може бути результатом збільшення витрат на соціальну підтримку, інфраструктурні проекти або зменшення податкових надходжень. Великий дефіцит бюджету створює проблеми фінансової стійкості, збільшує боргове навантаження держави та може призвести до нестабільності на ринках. Для запобігання цим проблемам, держава повинна раціонально планувати та контролювати бюд-

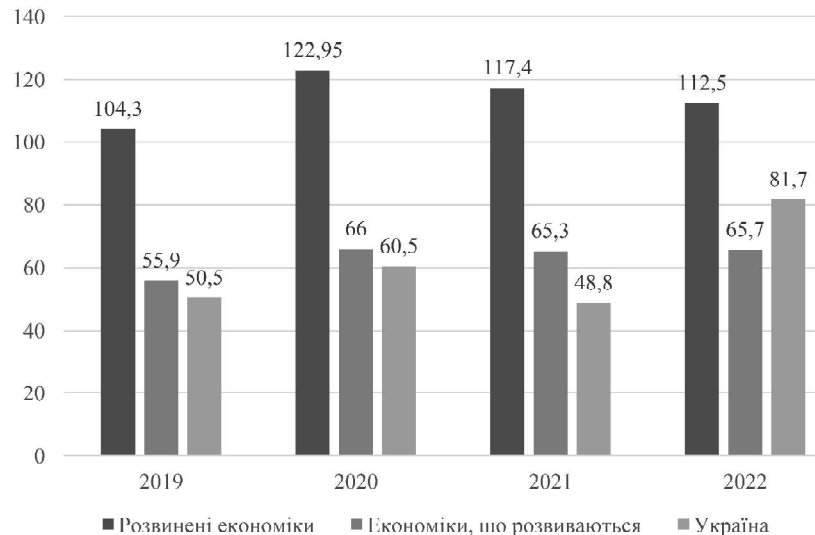

Рис. 2. Державний борг до ВВП, %

Джерело: [9].

жетні видатки, забезпечувати ефективне управління фінансовими ресурсами та розвивати джерела доходів.

Також проблемою, що впливає на бюджетну безпеку держави, є зростання державного боргу. Значне збільшення державного боргу створює фінансові виклики та ризики для держави. Високі рівні боргу можуть призвести до збільшення виплат за обслуговування боргу, що зменшує бюджетні можливості для інших пріоритетних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Крім того, зростання державного боргу може підвищити ризик фінансової нестабільності та негативно вплинути на кредитний рейтинг країни. Для забезпечення бюджетної безпеки, держава повинна раціонально управляти державним боргом, розвивати стратегії зменшення його навантаження та привертати інвестиції для забезпечення сталого економічного розвитку.

Надзвичайні природні явища, такі як повені, землетруси, урагани та пожежі, можуть спричинити серйозні збитки для економіки та бюджету держави. Витрати на рятувальні роботи, відновлення інфраструктури та соціальну підтримку постраждалих можуть значно збільшити державні витрати. Такі природні катастрофи також можуть мати негативний вплив на економічну активність, зниження виробництва та податкових надходжень. Для забезпечення бюджетної стійкості, держава повинна розробляти та реалізовувати плани запобігання та відновлення в разі природних катастроф, а також формувати страхові фонди.

Враховуючи вищенаведені геополітичні фактори, що в значній мірі впливають на економічний розвиток та бюджетну безпеку країн світу слід відмітити, що найбільшим шоком в даній сфері стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну, що так чи інакше відобразилося на економіці більшості країн світу:

— Україна в значній мірі втратила свій економічний потенціал, та в значній мірі стала залежною від допомоги країн із розвинутою економікою відносно пла-

нування та виконання бюджету та бюджетних зобов'язань;

— країни із розвинутою економікою вимушені були збільшити видаткову частину бюджету в рамках соціально-економічної та військової допомоги Україні;

— в той же час більшість країн світу відчули зростання цін внаслідок інфляційних процесів, здорожчання енергоносіїв та часткове руйнування глобальних ланцюгів доданої вартості.

Наслідки пандемії коронавіруса та повномасштабного вторгнення РФ в Україну суттєво впливають на бюджетну безпеку країн світу. Пандемія спричинила гострий спад економічної активності, зменшення податкових надходжень та збільшення витрат на медичну допомогу та соціальну підтримку.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну призвело до великих витрат на оборону та відновлення постраждалої інфраструктури. Ці фактори збільшили дефіцит бюджету та державний борг країн, що вимагає розширення бюджетних видатків та посилення контролю над фінансовими ресурсами для забезпечення бюджетної стійкості та безпеки.

Ці наслідки також призвели до зменшення інвестицій та зростання економічної невпевненості, що має вплив на фінансову стійкість країн. Застосування різних заходів, таких як фіскальні стимули, реформи податкової системи та привертання інвестицій, стають важливими для відновлення бюджетної безпеки. Країни також активізують співробітництво, використовуючи міжнародні фінансові інструменти та обмін досвідом для забезпечення сталого розвитку та зміцнення бюджетної безпеки перед геополітичними шоками.

Фактично можна визначити, що пандемія коронавіруса та карантинні обмеження спричинили значне зростання інфляції, що було викликано необхідністю наповнення бюджетів, в свою чергу це призвело до збільшення дефіциту бюджету та зростання державного боргу, фактично дані геополітичні шоки торкнулися усіх країн без винятку, розглянемо динаміку відношення державного боргу до ВВП (Рисунок 2) за період 2019—2022 роки.

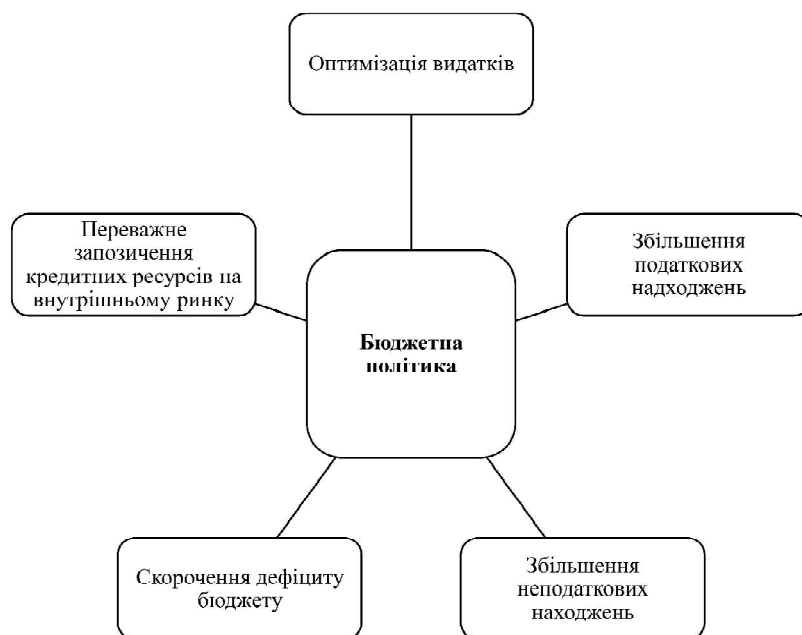

Рис. 3. Ключові риси бюджетної політики у сфері протидії геополітичним шокам

Аналізуючи вищенаведені дані стосовно долі боргу у ВВП, можна спостерігати наступні тенденції:

- у розвинених економіках прослідковується зменшення державного боргу до ВВП, що свідчить про певну стабілізацію фінансової ситуації у цих країнах після пандемії коронавірусу, фактично війна в Україні не вплинула негативно на боргову безпеку даних країн, однак незважаючи на це в даних країнах залишається найвищий рівень долі боргу у ВВП;

- в економіка країн, що розвиваються, в той же час спостерігається зростання державного боргу до ВВП з 55,9% у 2019 році до 65,7% у 2022 році, що свідчить про певні проблеми у сфері фінансової безпеки;

- в то й же час ключові проблеми у сфері концентрації боргу у ВВП України викликані тим фактом, що на певній частині України ведуться бойові дії внаслідок чого ВВП значно скоротився, а ключовими джерелами наповнення бюджету стала зовнішня фінансова допомога та зовнішні і внутрішні запозичення.

Враховуючи усі вищенаведені геополітичні шоки, слід відмітити, що раціональна протидія їх наслідкам полягає у розробці ефективної та збалансованої бюджетної політики, яка буде мати схожі риси для більшості країн світу (Рисунок 3).

Бюджетна політика держав має велике значення для забезпечення стійкості та розвитку економіки. Одним із пріоритетів цієї політики повинно стати скорочення дефіциту бюджету та державного боргу в умовах системних геополітичних шоків. Зниження дефіциту бюджету передбачає збалансованість між видатками та надходженнями, що сприяє зменшенню потреби в залученні нових позик та підтримує фінансову стабільність держави. Зменшення державного боргу є важливим для забезпечення фінансової стійкості та зниження ризику платоспроможності. Це

може бути досягнуто шляхом ефективного управління державними фінансами, контролю за публічними витратами, стимулювання економічного зростання та привертання інвестицій. Орієнтація на скорочення дефіциту бюджету та державного боргу є важливим кроком у забезпеченні фінансової стійкості та сталого розвитку держав як із розвинутою економікою, так і тих що розвиваються.

Розглядаючи питання формування ефективної бюджетної політики в Україні в умовах військового вторгнення та інших геополітичних шоків слід виділити наступні елементи даної політики:

- пошук можливостей для забезпечення зростання доходів бюджету — передбачає пошук можливостей для забезпечення зростання доходів бюджету. Це може бути досягнуто шляхом розвитку економіки, стимулювання підприємництва, привертання інвестицій, модернізації податкової системи та боротьби з тіньовим сектором. Важливими кроками є також покращення податкової адміністрації, боротьба з податковим ухиленням та ефективне управління державними активами для забезпечення стабільного зростання доходів бюджету;

- оптимізація видатків — включає аналіз та перегляд бюджетних програм та проектів, сконцентроване витрачання коштів на пріоритетні галузі та проекти, раціоналізацію публічних закупівель, ефективне управління державними підприємствами та раціональне використання бюджетних ресурсів. Оптимізація видатків спрямована на забезпечення максимального соціального та економічного впливу в умовах обмежених бюджетних ресурсів;

- боротьба з корупцією та неефективним використанням бюджетних коштів — охоплює запровадження прозорих та ефективних механізмів контролю за використанням бюджетних коштів, зміцнення правової системи та незалежних антикорупційних органів, впрова-

дження електронного урядування та цифровизації фінансових процесів, а також підвищення обізнаності громадськості;

— ефективне управління зовнішніми та внутрішніми запозиченнями — передбачає розробку стратегії залучення фінансових ресурсів, оцінку ризиків та вартості запозичення, раціональне розподілення боргового навантаження та управління рефінансуванням. Також важливим є підтримка фінансової стійкості та дотримання зобов'язань перед кредиторами, що сприяє збереженню довіри та зниженню вартості запозичення;

— мінімізація бюджетного дефіциту та державного боргу — включає розробку та впровадження стратегії бюджетного планування, контроль за витратами та надходженнями, пошук джерел додаткових доходів, раціоналізацію бюджетних програм та проєктів, а також активну роботу зі зменшення бюрократичних витрат та оптимізацію державних фінансів з метою забезпечення стабільності та сталого зростання економіки.

ВИСНОВКИ

Як підсумок даного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Геополітичні шоки впливають на бюджетну безпеку шляхом збільшення витрат в тому числі на соціальний сектор, зниження економічного зростання, зменшення податкових надходжень, збільшення бюджетного дефіциту та державного боргу, обмеження зовнішнього фінансування та погіршення інвестиційного клімату.

2. В умовах військового вторгнення та геополітичних шоків для ефективної бюджетної політики України необхідно забезпечити зростання доходів бюджету, оптимізувати видатки, боротися з корупцією, ефективно управляти запозиченнями та мінімізувати бюджетний дефіцит та державний борг. Ці заходи сприятимуть стабілізації фінансового стану країни, зміцненню бюджетної безпеки та стимулюванню економічного розвитку.

3. Ці елементи бюджетної політики в Україні допоможуть забезпечити стійкість фінансової системи, залучення інвестицій, зниження корупції, підвищення довіри внутрішніх та зовнішніх інвесторів, зростання соціального захисту та стимулювання економічного зростання в умовах геополітичних шоків.

Література:

1. Ватюльов А. В. (2020). Фінансово-бюджетна політика економічного розвитку. Інвестиції: практика та досвід, (3), 37—44.
2. Гарбар Ж. В., & Кондукоцова Н. В. (2019). Бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Економіка. Фінанси. Менеджмент. — 2019. № 1. С. 96—111.
3. Канєва Т., & Галабурда А. (2022). Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. SCIENTIA FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету), 144 (4), 98—109.
4. Пасічний М. (2020). Бюджетна політика та економічний розвиток. Економічний вісник університету, (44), 153—164.

5. Чугунов І. Я., & Арістов Ю. Ю. (2020). Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Sciences of Europe, (53-5 (53)), 25—30.

6. Чугунов В. І. (2022). Бюджетна політика економічного зростання. Агросвіт, (1), 88—94.

7. Donou-Adonsou F., & Diarra M. (2022). Oil Price, Budget Deficit, and Monetary Policy. The Journal of Developing Areas, 56 (2), 1—14.

8. Furman J., & Summers L. H. (2019). Who's afraid of budget deficits?. Foreign Affairs, 98 (2), 82—95.

9. IMF. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/G_XWDG_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/UKR (дата звернення: 30.05.2023).

10. Loayza N., & Pennings S. M. (2020). Macroeconomic policy in the time of COVID-19: A primer for developing countries. World Bank Research and Policy Briefs, (147291).

11. Rocco P., Beland D., & Waddan A. (2020). Stuck in neutral? Federalism, policy instruments, and counter-cyclical responses to COVID-19 in the United States. Policy and Society, 39 (3), 458—477.

References:

1. Vatulov, A. V. (2020), "Financial-budgetary policy of economic development", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 3, pp. 37—44.
 2. Harbar, J. V. and Kondukotsova, N. V. (2019), "Budgetary policy as an instrument of socio-economic development of the country", Ekonomika. Finansy. Menedzhment, vol. 1, pp. 96—111.
 3. Kaneva, T., and Halaburda, A. (2022), "State budget policy under conditions of martial law", SCIENTIA FRUCTUOSA (Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics), vol. 144 (4), pp. 98—109.
 4. Pasichnyi, M. (2020), "Budgetary policy and economic development", Ekonomichnyj visnyk universytetu, vol. (44), pp. 153—164.
 5. Chuhunov, I. Y. and Aristov, Y. Y. (2020), "Budgetary policy under conditions of economic transformations", Sciences of Europe, vol. 53-5 (53), pp. 25—30.
 6. Chuhunov, V. I. (2022). Budgetary policy of economic growth. Ahrosvit, (1), 88—94.
 7. Donou-Adonsou, F. and Diarra, M. (2022), "Oil Price, Budget Deficit, and Monetary Policy", The Journal of Developing Areas, vol. 56 (2), pp. 1—14.
 8. Furman, J. and Summers, L. H. (2019), "Who's afraid of budget deficits?", Foreign Affairs, vol. 98 (2), pp. 82—95.
 9. IMF (2023), "Gross debt position", available at: https://www.imf.org/external/datamapper/g_xwdg_g01_gdp_pt@fm/advect/fm_emg/ukr (Accessed 30 May 2023).
 10. Loayza, N. and Pennings, S. M. (2020), "Macroeconomic policy in the time of COVID-19: A primer for developing countries", World Bank Research and Policy Briefs 147291, [Online], available at: <https://ideas.repec.org/s/wbk/wbkprb.html> (Accessed 30 May 2023).
 11. Rocco, P. Beland, D. and Waddan, A. (2020), "Stuck in neutral? Federalism, policy instruments, and counter-cyclical responses to COVID-19 in the United States", Policy and Society, vol. 39 (3), pp. 458—477.
- Стаття надійшла до редакції 09.06.2023 р.*